

گیاهان دارویی منطقه کلیشم

ایوب مرادی^{۱*}، بیت‌الله امان زاده^۲، مسعود املشی^۲، محمدرضا پورنصرالله^۱، یونس عصری^۳

۱- کارشناس پژوهشی، بخش تحقیقات منابع طبیعی مرکز تحقیقات کشاورزی و منابع طبیعی گیلان، سازمان تحقیقات، آموزش و ترویج کشاورزی، رشت- ایران
۲- استادیار پژوهشی، بخش تحقیقات منابع طبیعی مرکز تحقیقات کشاورزی و منابع طبیعی گیلان، سازمان تحقیقات، آموزش و ترویج کشاورزی، رشت- ایران
۳- دانشیار پژوهشی، بخش تحقیقات گیاه‌شناسی موسسه تحقیقات جنگل‌ها و مراتع کشور، سازمان تحقیقات، آموزش و ترویج کشاورزی، رشت- ایران

*aiobmoradi50@gmail.com

چکیده

مرتع کلیشم با وسعت ۴۲۰۰ هکتار در بخش عمارلو شهرستان رودبار و در فاصله ۲۰ کیلومتری شمال شرق این شهر واقع شده است. محدوده ارتفاعی آن ۱۸۰۰-۲۳۰۰ متر بوده و میزان بارندگی سالانه از ۳۹۵/۸ میلی‌متر در شمال تا ۲۸۳/۷ میلی‌متر در جنوب منطقه متغیر است. پژوهش حاضر حاصل بخشی از مطالعات پوشش گیاهی منطقه کلیشم است که در طول سال‌های ۱۳۹۵-۱۳۹۱ صورت گرفت. در این تحقیق نمونه‌های گیاهی جمع‌آوری شده از داخل پلاتها و نیز تمامی گیاهان خارج از آن، با استفاده از منابع فلور، شناسایی شدند و جهت تعیین گیاهان با خواص دارویی از منابع مختلف کمک گرفته شد. بر اساس نتایج حاصل از مطالعات پوشش گیاهی منطقه در طول سال‌های ۱۳۹۵-۱۳۹۱، در مجموع تعداد ۱۱۸ گونه دارویی متعلق به ۸۸ جنس از ۳۴ خانواده گیاهی از منطقه مورد مطالعه، شناسایی شد. بزرگ‌ترین خانواده‌های با خواص دارویی عبارتند از: لامیاسه، آستراسه، آبیاسه و رُزاسه به ترتیب با ۱۱ و ۱۴، ۱۷، ۳۳ و ۱۵/۳ درصد دارویی. درصد بالایی از گونه‌های دارویی منطقه به شکل زیستی همیکریپتوفیت (۵۸/۵ درصد) تعلق دارد. سهم اشکال رویشی فانروفیت ۱۵/۳ درصد تروفیت ۱۴/۴ درصد ژئوفیت و کامفیت هر کدام ۵/۹ درصد می‌باشد. در بررسی پراکنش جغرافیایی گونه‌های دارویی منطقه، بیشترین فراوانی مربوط به عناصر ایران- تورانی با ۴۵/۸ درصد می‌باشد. عناصر چند ناحیه‌ای با ۱۳/۶ درصد، عناصر مشترک بین ایران- تورانی و اروپا-سیربی با ۱۱ درصد، ایران- تورانی، اروپا-سیربی و مدیترانه‌ای با ۹/۳ درصد، عناصر رویشی اروپا-سیربی با ۷/۶ درصد، ایران- تورانی و مدیترانه‌ای با ۵/۹ درصد و جهان‌وطنی ۵/۹ درصد در رتبه‌های بعدی قرار دارند.

کلمات کلیدی: شکل زیستی، کلیشم، کوروتیپ، گیاهان دارویی

مقدمه

جای‌داده است. باوجود روزافزون دنیای امروزی به داروهای جدید و طبیعی و با توجه به صنعتی شدن این بخش لازم است که با توجه به فلور کشورمان و اطلاعات محلی و بومی در مناطق مختلف، مطالعاتی انجام پذیرد (مظفریان، ۱۳۷۴). گیاهان هر منطقه به‌عنوان یکی از منابع تجدیدشونده باید مورد بررسی و مطالعه و شناخت دقیق قرار گیرند. دستیابی به اطلاعات اولیه در مورد رویشگاه طبیعی گیاهان دارویی می‌تواند در انتخاب مکان مناسب از نظر اقلیم و نوع خاک برای بررسی سازگاری و عملکرد گیاهان دارویی در شرایط زراعی بسیار مؤثر باشد (نعمتی و همکاران، ۱۳۹۱).

استفاده از گیاهان دارویی به‌منظور درمان بیماری‌ها با تاریخ زندگی بشر همزمان بوده است. انسان‌های اولیه به تدریج به ارزش غذایی، دارویی و سمی بودن برخی از گیاهان محیط پیرامون خود پی بردند و درمان بیماری‌های خود را در این گیاهان جستجو نمودند. امروزه به علت استفاده‌های بی‌رویه از داروهای شیمیایی و سنتزی که غالباً اثرات سوء جانبی نیز بر روی سلامت انسان دارند، به داروهای گیاهی که طبیعی بوده و دارای همان خواص دارویی ولی با اثرات مضر جانبی کمتر هستند، روی آورده شد. کشور ما به علت اقلیم‌های متفاوت، پستی بلندی‌های متفاوت در نقاط گوناگون، اکوسیستم‌های مختلف و پوشش گیاهی متفاوتی را در خود

مواد و روش‌ها

۲۰۰ خانوار و جمعیتی بالغ بر ۷۰۰ نفر می‌باشد. استخر خلشکوه در ارتفاع ۲۰۰۲ متر از سطح دریا در قسمت شمالی روستای کلیشم قرار دارد. کلیشم در گذشته به دلیل انجام

منطقه کوهستانی کلیشم در بخش عمارلو شهرستان رودبار بافاصله ۲۰ کیلومتری شمال شرق این شهر و ۳۰ کیلومتری شمال شهر جیرنده قرار دارد (شکل ۱). کلیشم دارای حدود

صورت گرفت (مرادی، ۱۳۹۶). در این تحقیق نمونه‌های گیاهی جمع‌آوری شده از داخل پلاتها و نیز تمامی گیاهان خارج از آن، با استفاده از فلور ایران (اسدی و همکاران، ۱۳۹۰-۱۳۶۹)، فلورا ایرانیکا (Rechinger et al., 1963-) و فلور ترکیه (Davis et al., 1965-1985) (2010) شناسایی شدند. جهت تعیین گیاهان با خواص دارویی در فلور منطقه از منابع مختلف (زرگری، ۱۳۷۱-۱۳۶۵) کمک گرفته شد. نام‌گذاری فارسی گونه‌های دارویی با استفاده از کتاب فرهنگ نام‌های گیاهان ایران (مظفریان، ۱۳۷۴) صورت گرفت و برای نام‌های محلی و کاربرد گونه‌ها از اطلاعات افراد بومی آگاه استفاده شد. در مرحله بعد پراکنش جغرافیایی (کوروتیپ) گونه‌های دارویی بر اساس تقسیم‌بندی نواحی رویشی (Zohary, 1986; Takhtajan, 1973) و با استفاده از منابع فلور (Rechinger et al., 1965-1985; Davis et al., 1963-2010)، (اسدی و همکاران، ۱۳۹۰-۱۳۶۹) مشخص گردید. سپس شکل زیستی آن‌ها به روش رانکیه (Raukiaer, 1934) تعیین شد. تمامی نمونه‌های گیاهی جمع‌آوری شده، پس از تهیه نمونه‌های هرباریومی از آن‌ها، کدگذاری شده و در هرباریوم مرکز تحقیقات کشاورزی و منابع طبیعی گیلان نگهداری می‌شوند (GILAN).

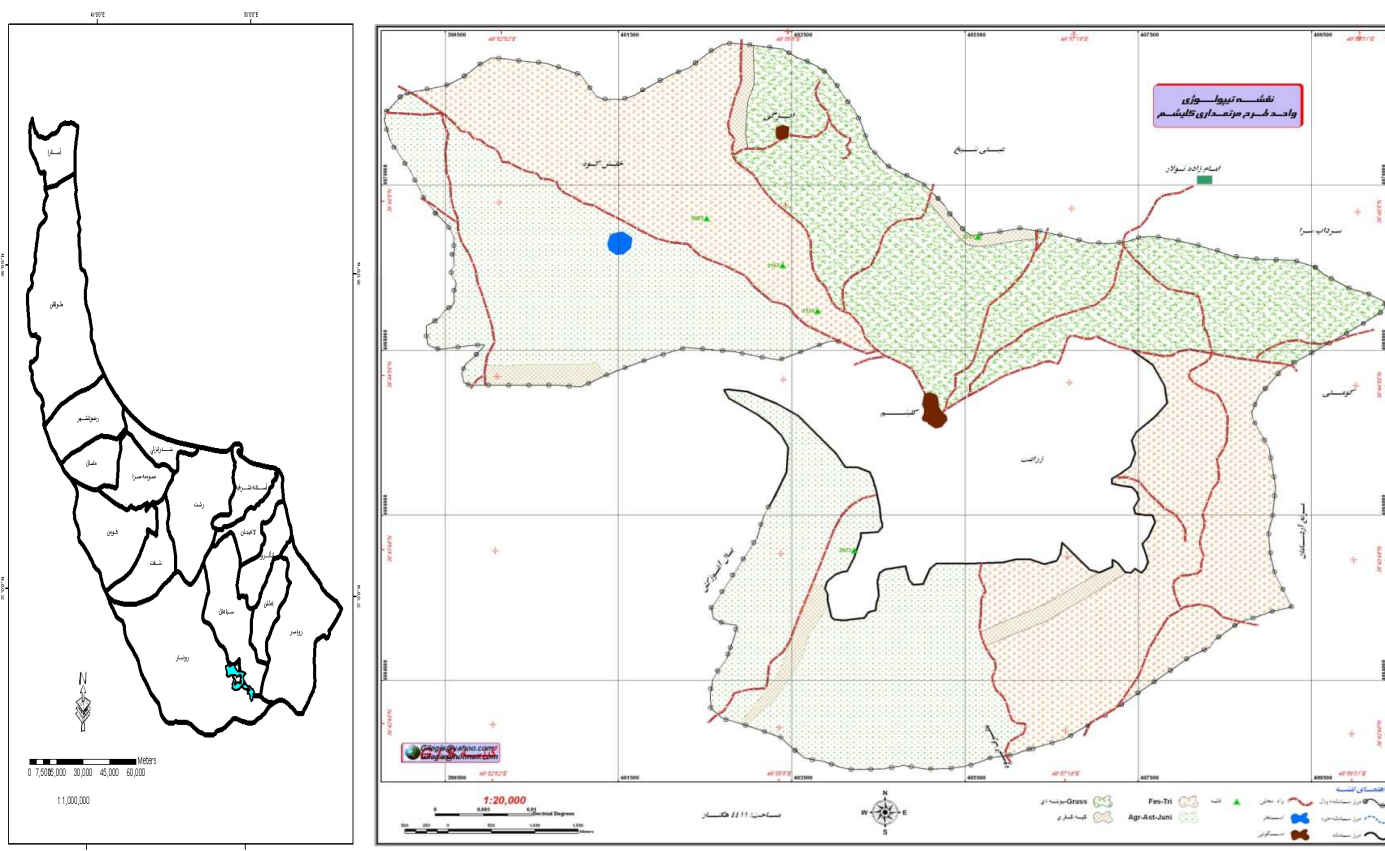
فعالیت‌های تجاری و خریدوفروش محصولات تولیدی سایر روستاها در بازار آن، از شهرت و توجه خاصی برخوردار بوده است. متأسفانه بعد از زلزله سال ۶۹ این روستا در بن‌بست قرار گرفته و مزیت فوق را از دست داده است. این مهم باعث مهاجرت اکثر سکنه شده و افت شدیدی از نظر رشد و توسعه داشته است. هم‌اکنون شغل اصلی مردم روستا دامداری است. مرتع کلیشم دارای پوشش گیاهی ایران-تورانی نیمه بکر است. مختصات جغرافیایی آن ۳۶ درجه و ۴۰ دقیقه تا ۳۶ درجه و ۵۰ دقیقه عرض شمالی و ۴۹ درجه و ۵۰ دقیقه تا ۵۰ درجه و ۰ دقیقه طول شرقی است. دارای حداقل ارتفاع ۱۸۰۰ متر و حداکثر ارتفاع ۲۳۰۰ متر است. مساحت منطقه ۴۲۰۰ هکتار است، بافت خاک آن رسی-لومی با pH 4.2/6 ذکر گردیده است (بی‌نام، ۱۳۸۴). بر اساس آمار هواشناسی ایستگاه سینوپتیک دیلمان (۱۳۸۶-۱۳۹۳) در شمال منطقه و در ارتفاع ۱۴۵۰ متر، میزان بارندگی ۳۹۵/۸ میلی‌متر، و متوسط دمای سالانه، ۱۲/۵ درجه سانتی‌گراد است، بر اساس آمار هواشناسی ایستگاه سینوپتیک جیرنده (۱۳۸۶-۱۳۹۳) در جنوب منطقه و در ارتفاع ۱۴۵۰ متر، میزان بارندگی ۲۸۳/۷ میلی‌متر و متوسط دمای سالانه، ۱۲/۸ درجه سانتی‌گراد است (اداره کل هواشناسی استان گیلان، ۱۳۹۶).

پژوهش حاضر حاصل بخشی از مطالعات پوشش گیاهی منطقه کلیشم است که در طول سال‌های ۱۳۹۵-۱۳۹۱

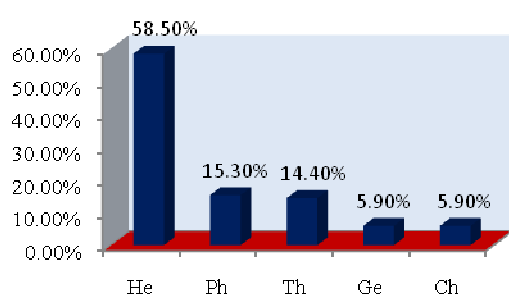
نتایج

به نحو مناسب تصمیم‌گیری نمود (نعمتی و جلیلیان، ۱۳۹۱). درصد بالایی از گونه‌های دارویی منطقه به شکل زیستی همیکریپتوفیت (۵۸/۵ درصد) تعلق دارد. اشکال رویشی فانروفیت ۱۵/۳ درصد تروفیت ۱۴/۴ درصد ژئوفیت و کامفیت هرکدام ۵/۹ درصد در رتبه‌های بعدی قرار دارند (شکل ۲). در بررسی پراکنش جغرافیایی گونه‌های دارویی منطقه (شکل ۳)، بیشترین فراوانی مربوط به عناصر ایران-تورانی با ۴۵/۸ درصد می‌باشد.

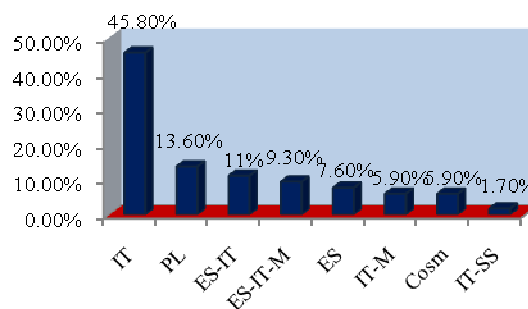
از بین نمونه‌های گیاهی جمع‌آوری شده از منطقه مورد مطالعه، در مجموع تعداد ۱۱۸ گونه دارویی متعلق به ۸۸ جنس از ۳۴ خانواده گیاهی مورد شناسایی قرار گرفت (جدول ۱). بزرگ‌ترین خانواده‌های با خواص دارویی منطقه عبارت‌اند از: لامباسه، آستراسه، آپیاسه و رُزاسه به ترتیب با ۱۱ و ۱۴، ۱۷، ۳۳ گونه دارویی. براساس شکل زیستی گونه‌ها می‌توان در مورد برنامه-ریزی برای اقداماتی از قبیل احیا، بهره‌برداری، بررسی ترکیبات دارویی و یا زراعت این گیاهان

شکل ۱- نقشه تیپ بندی پوشش گیاهی و مکان های مزروعی و مسکونی کلیشم (تهیه شده توسط اداره کل منابع طبیعی استان گیلان)

شکل ۲- طیف زیستی گونه های دارویی منطقه کلیشم فانروفیت)
Ph=تروفیت، Th= همی کریپتوفیت، He= ژئوفیت، G= کامفیت، Ch=)

شکل ۳- پراکنش جغرافیایی گونه های دارویی منطقه کلیشم (Cosm= جهان وطنی، PL= چند ناحیه ای، M= مدیترانه ای، IT= ایران- تورانی، ES= اروپا- سبیری)

عناصر جهان وطنی نیز ۵/۹ درصد می باشد. مهم ترین گونه های گیاهی که مورد استفاده خوراکی و دارویی نیز توسط اهالی منطقه دارند، عبارتند از: *Dracocephalum kotschyi*, *Stachys lavandulifolia*, *Thymus spp.*, *Mentha longifolia*, *Achillea spp.*, *Fumaria parviflora*

عناصر اروپا-سبیری ۷/۶ درصد گونه ها را به خود اختصاص داده اند. فراوانی عناصر چند ناحیه ای ۱۳/۶ درصد است. فراوانی عناصر مشترک بین ایران- تورانی و اروپا-سبیری ۱۱ درصد، ایران- تورانی، اروپا-سبیری و مدیترانه ای ۹/۳ درصد، ایران- تورانی و مدیترانه ای ۵/۹ درصد بوده و سهم

Descurainia sophia, *Cichorium intybus*, *Urtica dioica*

سایر گونه‌ها که استفاده دارویی از آن‌ها در کلیشم رواج دارد، عبارت‌اند از: *Consolida orientalis*, *Plantago major*, *Berberis vulgaris*, *Arctium lappa*,

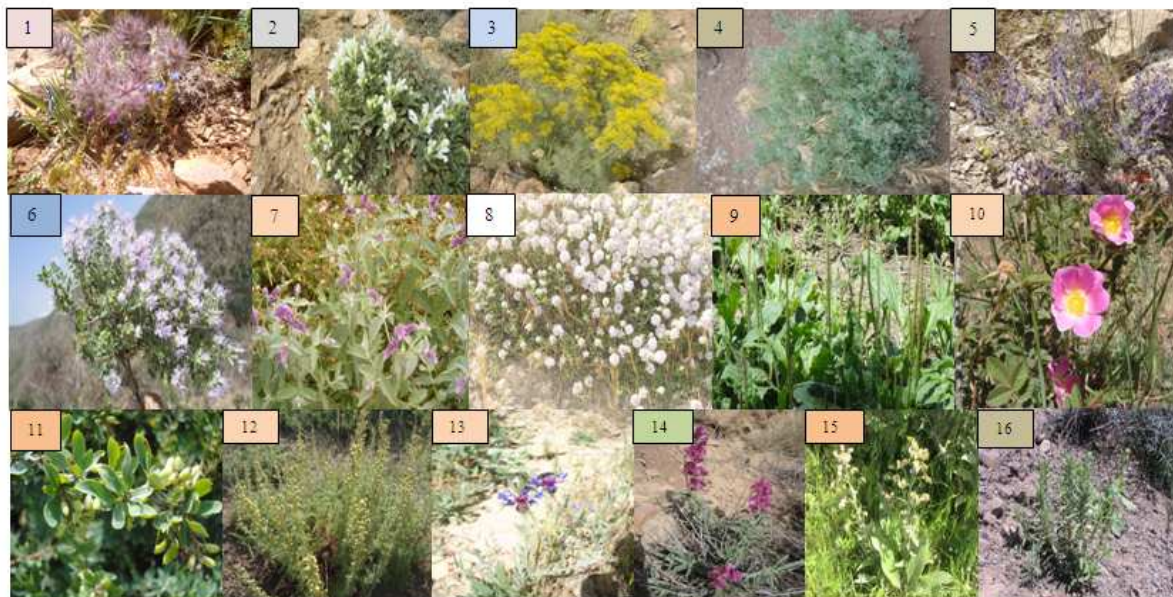
جدول ۱- فهرست گونه‌های دارویی و اطلاعات مربوط به نام‌های فارسی و محلی، شکل زیستی، کورولوژی و منطقه مورد مطالعه

گونه/خانواده	نام‌های فارسی و محلی	کوروتیپ	شکل زیستی
Alliaceae / <i>Allium rubellum</i> M.Bieb.	پیاز صورتی	IT	Ge
Apiaceae / <i>Anthriscus nemorosa</i> (M.Bieb.)Spreng.	جعفری وحشی	IT-ES-M	He
<i>Anthriscus sylvestris</i> (L.) Hoffm.	جعفری وحشی جنگلی	ES	He
<i>Bupleurum falcatum</i> L.ssp. <i>cernuum</i> (Ten.)Arcang.	چترگندمی داسی	IT	Ch
<i>Chaerophyllum macropodium</i> Boiss.	جعفری فرنگی کرک آلود	IT	He
<i>Conium maculatum</i> L.	شوکران کبیر	PL	He
<i>Echinophora tenuifolia</i> ssp. <i>sibthorpiana</i> (Guss.) Tutin	خوشاریزه معطر	IT	He
<i>Eryngium billardieri</i> Delile	زول	IT	He
<i>Falcaria vulgaris</i> Bernh.	غازباغی	IT-ES-M	He
<i>Ferula ovina</i> (Boiss.) Boiss.	کما	IT	He
<i>Ferula persica</i> Willd.	کمای ایرانی	IT	He
<i>Hippomarathum microcarpum</i> (M.B.) Fedtsch	رازبانه یال اسبی	IT	He
<i>Pimpinella aurea</i> DC.	جعفری کوهی زرد	IT-SS	He
<i>Pimpinella tragiium</i> Vill.	جعفری کوهی	IT	He
<i>Zosimia absinthifolia</i> Boiss.	زوسیما	IT	He
Asteraceae / <i>Achillea micrantha</i> Willd.	بومادران زرد	IT-ES	He
<i>Achillea millefolium</i> L.ssp. <i>millefolium</i>	بومادران	PL	He
<i>Achillea nobilis</i> L.neilreichii (A.Kern.) Velen.	بومادران تماشایی	PL	He
<i>Achillea vermicularis</i> Trin.	بومادران کوهستانی	IT	He
<i>Arctium lappa</i> L.	بابا آدم (کولا کولا)	IT-ES	He
<i>Artemisia chamaemelifolia</i> Vill.	درمنه بابونه ای	IT-ES-M	He
<i>Centaurea depressa</i> M.Bieb.	گل گندم (کبودگل)	IT	Th
<i>Cichorium intybus</i> L.	کاسنی	IT-ES	He
<i>Cota tinctoria</i> (L.) J.Gay	بابونه زرد	IT	He
<i>Cota triumfetti</i> (L.) J.Gay ssp. <i>triumfettii</i>	بابونه بیشه زاری	ES	He
<i>Echinops orientalis</i> Trautv.	شکر تیغال	IT	He
<i>Inula oculus-christi</i> L.	مصغای چشم مسیح	IT-M	He
<i>Solidago virga-aurea</i> L.	علف طلایی	ES	He
<i>Tanacetum polycephalum</i> Sch.Bip.	میپای پرکپه برگ نقره ای	IT	Ch
<i>Tragopogon vaginatus</i> M. Ownebey & Rech.f.	شنگ غلافدار	IT	He
<i>Tripleurospermum parviflorum</i> (Willd.) Pobed.	بابونه کاذب گل ریز	IT-ES	He
<i>Xanthium strumarium</i> L.	زردینه	Cosm	Th
Berberidaceae / <i>Berberis vulgaris</i> L.	زرشک (بیلسک)	ES	Ph
Boraginaceae / <i>Asperugo prucambens</i> L.	چسبک	PL	Th
<i>Cynoglossum officinale</i> L.	سگ زبان دارویی	PL	He
Brassicaceae / <i>Alyssum desertorum</i> Stapf	قدومه	IT-ES	Th

<i>Alyssum minus</i> Rothm.	قدومه	IT-M	Th
<i>Capsella bursa-pastoris</i> (L.) Medicus	کیسه کشیش	Cosm	Th
<i>Descurainia sophia</i> L.	خاکشی	PL	Th
Caryophyllaceae / <i>Scleranthus orientalis</i> Rössler	کله سر دوا	IT - ES(Hyr)-M	Th
Chenopodiaceae / <i>Camphorosma monspeliaca</i> L.	کافوری	IT-ES	He
Covolvulaceae / <i>Convolvulus arvensis</i> L.	پیچک صحرایی	Cosm	Ge
Cupressaceae / <i>Juniperus communis</i> L.	پیرو	IT-ES	Ph
<i>Juniperus excelsa</i> L.	ارس	IT	Ph
Elaeagnaceae / <i>Elaeagnus angustifolia</i> L.	سنجد	IT	Ph
Ephedraceae / <i>Ephedra major</i> Host	ریش بز	IT	Ph
Equisetaceae / <i>Equisetum arvense</i> L.	دم اسب باتلاقی	PL	Ge
Euphorbiaceae / <i>Euphorbia condylocarpa</i> M.Bieb.	فرقیون ساقه آغوش	IT-ES	Ge
<i>Euphorbia myrsinites</i> L.	فرقیون فرانسوی	IT-M	He
Fabaceae / <i>Lotus corniculatus</i> L.	یونجه پاکلاغی	PL	He
<i>Medicago sativa</i> L.	یونجه	IT	Th
<i>Securigera varia</i> (L.) Lassen	یونجه باغی	IT-ES-M	He
<i>Trifolium pratense</i> L.	شبدر قرمز	IT-ES-M	He
Fumariaceae / <i>Fumaria parviflora</i> Lam.	شاه تره گل ریز	IT-SS	Th
Geraniaceae / <i>Erodium cicutarium</i> (L.) L'Her.	نوک لک لکی هرز	PL	Th
Hypericaceae / <i>Hypericum perforatum</i> L.	علف چای	Cosm	He
Lamiaceae / <i>Acinus graveolens</i> (M.B.) Link	آویشنک	IT	Th
<i>Ajuga chamaecistus</i> Ging. ex <i>Benth.ssp.tomentella</i> (Boiss.)Rech.f.	لبدییسی بوته ای نمدی	IT*	Ch
<i>Clinopodium vulgare</i> L.	ریحانک	IT-ES	He
<i>Dracocephalum kotschy</i> Boiss.	بادرنجبویه (پلنگ مشک)	IT	Ch
<i>Hymenocrater bituminosus</i> Fisch.&C.A.Mey.	گل اروانه	IT	He
<i>Lallemantia royleana</i> (Benth.)Benth.	بالنگوی شیرازی	IT	Th
<i>Marrubium astracanicum</i> Jacq.	فراسیون بنفش	PL	Ch
<i>Mentha longifolia</i> (L.)L.var. <i>longifolia</i>	پونه کوهی	PL	He
<i>Nepeta cataria</i> L.	علف گربه	IT-ES	He
<i>Nepeta racemosa</i> Lam.ssp. <i>haussknechtii</i> (Bornm.) A.L.Budantsev	پونه سای البرزی	IT -ES(Hyr)	He
<i>Nepeta heliotropifolia</i> Lam.	پونه سای آفتاب پرستی	IT	He
<i>Phlomis anisodonta</i> Boiss.	گوش بره کوهستانی	IT-ES	He
<i>Phlomis herba-venti</i> ssp. <i>lenkoranica</i> (Knorring) Rech.f.	گوش بره بنفش لنکرانی	IT	He
<i>Prunella vulgaris</i> L.	نعناع چمنی	PL	He
<i>Salvia hydrangea</i> DC. ex Benth.	گل اروانه	IT	He
<i>Salvia multicaulis</i> Vahl	مریم گلی پرسافه	IT-ES	He
<i>Salvia nemorosa</i> L.	مریم گلی مزرعه روی	IT	He
<i>Salvia staminea</i> Montbret & Aucher ex Benth.	مریم گلی مازندرانی	IT	He
<i>Scutellaria pinnatifida</i> A.Hamilt.ssp. <i>mucida</i> (Stapf)Rech.f.	بشقابی سنبله ای رودباری	IT	He
<i>Stachys byzantina</i> K.Koch	سنبله ای نقره ای	ES(EH)	He

<i>Stachys inflata</i> Benth.	سنبله‌ای بادکنکی	IT	He
<i>Stachys lavandulifolia</i> Vahl	چای کوهی (مایه‌واش)	IT	He
<i>Teucrium chamaedrys</i> L. ssp. <i>sinuatum</i> (Celak) Rech.f.	مریم‌نخودی طناز برگ دندان‌های	IT-M	Ch
<i>Teucrium orientale</i> L. ssp. <i>glabrescens</i> (Hauskn. ex Bornm.) Rech.f.	مریم‌نخودی شرقی بی کرک	IT	He
<i>Teucrium orientale</i> L. subsp. <i>orientale</i>	مریم‌نخودی شرقی	IT	He
<i>Teucrium polium</i> L.	کلپوره	IT-M	He
<i>Thymus fallax</i> Fisch. et C. A. Mey.	آویشن آناتولی	IT	He
<i>Thymus fedtschenkoi</i> Ronniger	آویشن قره‌باغی	IT	He
<i>Thymus pubescens</i> Boiss. & Kotschy ex Celak.	آویشن کرک آلود	IT	He
<i>Thymus trautvetteri</i> Klokov & Desj. Shost	آویشن تالشی	IT	He
<i>Ziziphora clinopodioides</i> Lam.	کاکوتی کوهی	IT	He
<i>Ziziphora tenuior</i> L.	کاکوتی	IT	Th
Malvaceae / <i>Alcea flavovirens</i> (Boiss. & Buhse) Iljin ssp. <i>flavovirens</i>	ختمی رگه‌دار	IT*	He
<i>Malva neglecta</i> Wallr.	پنیرک	IT-ES-M	He
Papaveraceae / <i>Papaver orientale</i> L.	خشخاش شرقی	ES(EH)	He
Plantaginaceae / <i>Plantago lanceolata</i> L.	بارهنگ سرنیزه‌ای	IT-ES-M	He
<i>Plantago major</i> L.	بارهنگ کبیر (رمحاج ولگ)	Cosm	He
Poaceae / <i>Cynodon dactylon</i> (L.) Pers.	مرغ	PL	He
Podophyllaceae / <i>Bongardia chrysopogonum</i> (L.) Boiss.	علف کبکی	IT	Ge
Polygonaceae / <i>Rumex acetosa</i> L.	ترشک ایرانی	PL	Ge
<i>Rumex scutatus</i> L.	ترشک واریزه‌ای	IT-M	He
Ranunculaceae / <i>Consolida orientalis</i> (J. Gay) Schrödinger	زبان در قفای شرقی (حصبه واش)	IT-M	Th
<i>Ranunculus arvensis</i> L.	آلاله صحرایی	IT	Th
Resedaceae / <i>Reseda lutea</i> L.	ورک	IT-ES	He
Rhamnaceae / <i>Rhamnus cathartica</i> L.	اشنگور	IT-ES-M	Ph
Rosaceae / <i>Amygdalus lycioides</i> Spach	بادام خارآلود	IT	Ph
<i>Cotoneaster nummularioides</i> Pojark.	شیرخشت	IT	Ph
<i>Crataegus meyeri</i> Pojark.	زالزالک ارمنستانی (گتو)	IT-ES	Ph
<i>Crataegus pontica</i> K. Koch	زالزالک (گتو)	ES	Ph
<i>Mespilus germanica</i> L.	ازگیل (کونوس)	ES(EH)	Ph
<i>Prunus microcarpa</i> (C.A. Mey.) Boiss. ssp. <i>microcarpa</i>	آلبالوی دانه‌ریز	IT	Ph
<i>Pyrus hyrcana</i> Fed.	گل‌ابی خزری	ES(Hyr) *	Ph
<i>Pyrus syriaca</i> Boiss.	امروود	IT	Ph
<i>Rosa canina</i> L.	نسترن وحشی	IT-ES-M	Ph
<i>Rosa iberica</i> Steven ex M. Bieb.	رز قفقازی	IT	Ph
<i>Sanguisorba minor</i> Scop.	توت روباهی طبی	IT-ES-M	He
Salicaceae / <i>Salix excelsa</i> S.G. Gmelin	بید سیاه	IT	Ph
Scrophulariaceae / <i>Veronica anagalis-aquatica</i> L.	سیزاب آبی	IT	He
Solanaceae / <i>Hyoscyamus niger</i> L.	بنگ‌دانه (اراکلی)	IT	Th
<i>Lycium depressum</i> Stocks	دیوخار	IT	Ph

Urticaceae/ <i>Urtica dioica</i> L.	گزنه، گزنه	PL	Ge
Verbenaceae / <i>Verbena officinalis</i> L.	شاه‌پسند دارویی	Cosm	He

شکل ۴- تصاویر گونه‌های مهم دارویی منطقه کلیشم، نام علمی، نام فارسی و نام محلی (داخل پرانتز) گونه‌ها شامل:

- ۱- *Stachys lavandulifolia* (مایه واش) چای کوهی ۲- *Dracocephalum kotschy* (پلنگ‌مشک) بادرنجبویه
- ۳- *Hippomarathum microcarpum* رازیانه یال اسبی ۴- *Fumaria parviflora* شاه‌تره ۵- *Teucrium orientale*
- ۶- *Thymus pubescens* آویش کرک آلود ۷- *Mentha longifoli* پونه کوهی ۸- *Ziziphora clinopodioides* کاکوتی کوهی ۹- *Plantago major* بارهنگ کبیر (رمحاج و لگ) ۱۰- *Rosa iberica* رُز قفقازی
- ۱۱- *Berberis vulgaris* (بیلسک) زرشک ۱۲- *Artemisia chamaemelifolia* درمنه بابونه‌ای ۱۳- *Centaurea depressa* (کبودگل) گل گندم ۱۴- *Salvia hydrangea* گل آرونه ۱۵- *Cynoglossum officinale* سگ‌زبان دارویی
- ۱۶- *Ziziphora tenuior* کاکوتی

سیاسگزاری

جهاد کشاورزی کلیشم که ما را در اجرای این تحقیق یاری نموده‌اند، کمال تشکر و قدردانی را داریم.

بدین‌وسیله از همکاری مسئولین محترم مرکز تحقیقات کشاورزی و منابع طبیعی گیلان، همچنین از همکاری صمیمانه اهالی محترم کلیشم به‌ویژه مدیر محترم خدمات

فهرست منابع

- اسدی، م. (سروراستار) (۱۳۹۰-۱۳۶۹). فلور ایران، شماره‌های ۷۳-۱. انتشارات موسسه تحقیقات جنگل‌ها و مراتع کشور. اداره کل هواشناسی استان گیلان، www.gil.met.ir
- بینام، ۱۳۸۴. طرح جامع مرتعداری کلیشم، اداره کل منابع طبیعی و آبخیزداری گیلان.
- زرگری، ع. (۱۳۶۵-۱۳۷۱). گیاهان دارویی ایران. جلد ۱-۵، انتشارات دانشگاه تهران.
- مظفریان، و. (۱۳۷۴). فرهنگ نام‌های گیاهان ایران. انتشارات فرهنگ معاصر. تهران، ۶۷۱ صفحه.
- مرادی، ا.، عصری، ی.، امین املشی، م.، امانزاده، ب.، پورنصرالله، م. ر. (۱۳۹۶). گزارش نهایی مطالعه جامعه‌شناسی گیاهی مناطق حفاظت‌شده و دست‌نخورده ناحیه رویشی ایران-تورانی (فاز اول) استان گیلان (عمارلو-کلیشم)، مرکز تحقیقات کشاورزی و منابع طبیعی گیلان، ۳۹۰ صفحه.
- نعمتی پیکانی، م. و جلیلیان، ن. (۱۳۹۱). گیاهان دارویی استان کرمانشاه. تاکسونومی و بیوسیستماتیک. ۴ (۱۱): ۶۹-۷۸.
- Davis, P. H. (ed.), (1965-1985). Flora of Turkey, Vols. 1-9. Edinburgh University Press, Edinburgh.

-
- Raunkiaer, C. (1934). The life forms of plants and statical plant geography, Larendon, Oxford.
- Rechinger, K. H. (ed.), (1963–2010). Flora Iranica, nos. 1-178. Akademische Druck-u. Verlag sanstalt, Graz.
- Takhtajan, A. (1986). Floristic regions of the world. University of California Press. California (English translation from Russian.)
- Zohary M., (1973). Geobotanical foundations of the Middle East. 2 vols. Fischer Verlag, Stuttgart, Amsterdam.